

कायस्थः

अथ ब्राह्मणानां गौडराज्यप्रवेशो राजसमीपे
आशिर्यं गमनश्च

“पितृन् बान्धवांस्तारयित्वा गयायां
गताः शासितं गौडराज्येशराज्यम् ।
ततस्तेजसा ते दिशो भासयन्तः
श्रुतिं व्याहृतिं भारतीं पाठयन्तः ॥
ततो हस्तदूर्वाक्षताः पञ्चगोत्रा
नृपक्षप्रियं कर्तुमेव प्रयच्छुः ।
अमी पञ्च मध्याह्नमार्तण्डतुल्या
द्विजाः स्थापिताः परश्रयसश्च” ॥ *

अथैषां वेशं दृष्ट्वा राज्ञोऽवज्ञा तेषां शुष्कवृत्ते
आश्रितो निक्षेपः । “दृष्ट्वैवं वेशमेधामवनपति-
रसौ भ्रातृचित्तो द्विजानां तैरालापं न कृत्वा
खट्वाहमपि ययौ गन्तुकामाः पुनस्ते । बुद्धा भू-
पालबुद्धिं क्षणमपि च बुधाः शुष्कवृत्ताश्रिते
तद्वत्तात् प्राप्य दूर्वाक्षतमेधिसं वनौ शुष्कवृत्तः
सुवृत्तः” ॥ * अथ राजा ब्राह्मणानां प्रशान्तनं
गौत्रनामप्रश्नश्च ।

“सविस्त्रया वै गणवद्वस्त्रा
भूपादयोरु चरणारविन्दम् ।
पवित्रकीर्तिं भुवि भूसुराणां
श्रुत्वा च पेतुः सकलाः प्रणम्य ॥
क्षमध्वमस्माकमुच्चित्तवादं
मृदात्मनाश्च परार्धं हि विप्राः ।
भो ब्रूत विप्राः किमु नाम गोत्रं
ततश्च सर्वे गदितुं प्रवृत्ताः” ॥ *

अथ पञ्चब्राह्मणानां परिचयः ।

“अब्रूदन्धवंशोद्भवो भट्टनारायणोऽयश्च शाखिल्य-
गोत्रे गरीयान् । तपस्वान् यशस्वान् दयावान्
सुविद्वान् विवस्त्रानिवासां सभायां विभाति ॥
श्रुतितत्त्वतदङ्गविचारकरोऽवनिपालक काश्यप-
गोत्रवरः । क्रतुदक्षसमः किल दक्षमहाशयो नाम
इति भुवि भाति यतिः ॥ समस्तशास्त्रपण्डित-
क्षतागतप्रखण्डितः प्रचण्डसर्वैरिदं गर्वखर्व-
कारकः । सावर्णगोत्रसम्भवोऽत्र भाति वेदगर्भकः
कान्दवः प्रभाति भूप वात्स्यगोत्रसम्भवः ॥ यशः-
सुधाकरोत्तपस्वपतिः सङ्कयोधितानान्बुजे महा-
तपस्वपौवर्णीकुतेन्द्रियः ॥ अयं श्रीलहरीऽनिशं
दानहर्षो महर्षियथास्यां तपोभिः प्रभाति । क्षि-
तीन्द्र ! क्षितौ यो भरद्वाजगोत्रेश्वरो विप्रवर्यः
प्रतापारिशौर्यः” ॥ *

अथ शूद्रपरिचयप्रश्नः ।

“के यूयं नाम किं वा कथयत क्षतिनः स्वागताः
क्षामि देशात् ? कोलाक्षात् पञ्चशूद्रा वयमपि
नृपते ! किङ्क्षामसुराणाम् । धन्या यूयं पृथिव्यां
परिचयमखिलं ब्रूत भो विप्रभक्ताः श्रुत्वोत्तुर्वि-
प्रवर्याः सकलपरिचयं भूपतेरन्ति चैवाम्” ॥ *

अथ पञ्चशूद्राणां परिचयः ।

“सुक्षतालिङ्गताम्बर एष क्षतो
क्षितिवेदपदाम्बुजचाररतिः ।
मकारन्द इति प्रतिभः ति यति-
र्दिव्यव्यकुलोद्भवमदृगतिः ॥

कायस्थः

स च घोषकुलाम्बुजमानुरयं
प्रथिमेन्दुयशःसुरलोचनवशः ।
सततं सुमुखो सुमतिश्च सुधीः
शरदिन्दुपयोऽम्बुधिकुन्दयशः ॥
वसुधाधिपचक्रवर्तिनो
वसुतुल्या वसुवंशसम्भवाः ।
वसुधाविदिता गुणार्णवै-
र्नियतं ते जन्मिन् भवन्तु नः ॥
दशरथो विदितो जगतीतले
दशरथप्रथितः प्रथमः कुले ।
दशदिशां जयिनां यशसा जयौ
विजयते विभवैः कुलसागरे ॥

यशस्विनां यशोधरः सदा हि सर्वसादरः
प्रमत्तसत्त्वमत्तहःशरत्सुधांशुवयशः ।
प्रतापतोपनोत्तपद्भिषालियोषिदालिको
विभाति मित्रवंशसिन्धुकालिदासचन्द्रकः ॥
द्विजालिपालनार्थकोऽयसौ च हर्षधेवकः ।
कुलाम्बुजप्रकाशको यथान्यकारदीपकः ॥
अयं गुहकुलोद्भवो दशरथानिधानो महान्
कुलाम्बुजमधुवतो विविधप्रखण्डान्वितः ।
निशम्य गृहभाषितं सकलसम्बन्धस्य व्यभृत्
स वङ्गगमनोद्यतो विविधमानभङ्गो यतः ॥
अहश्च पुरुषोत्तमः कुलभद्रयुगलः क्षतो
सुदत्तकुलसम्भवो निषिद्धशास्त्रविद्योत्तमः ।
विलोकितुमिच्छागतो द्विजवरैश्च राज्यं प्रभो !
चकार नृपतिः स तं यिनयद्भिनतो निष्कुलम्” ॥ *

अथाष्टौ सिद्धमौलिकाः ।

“गौडेऽष्टौ कीर्तिमन्तश्चिरवसतिक्षता मौलिका
ये हि सिद्धास्ते दत्ताः सेनदासाः करगृहसहिताः
पालिताः सिंहदेवाः । ये वापाद्याभिसूत्राः स्थि-
तिविनयजुषः सप्ततिस्ते द्विपूर्वा होडाया वीक्ष्य
राज्ञा चरगुणयुता मौलिकत्वेन साध्याः” ॥ *

अथ दिसप्ततिः साध्यमौलिकाः ।

“होडः खर धर धरणीवान् आह च सोमः पै सुर
सामः । भङ्गो विन्दो गृह वल लोधः शर्मा वरमा
ऊह भुइ चन्द्रः ॥ रत्नो रक्षित राजादित्यो विष्णु-
नागः खिल पिल गूतः । इन्द्रो गुप्तः पालो भद्र
ओमश्चाङ्कुर वन्धुर नाथः ॥ शाई हैशश्च मनो
गण्डो राहा राणा राजत साना दाहा दाना गण
उपनाना । खामः क्षोमो धर वैओयो वीदस्तेज-
स्खार्णव आशः ॥ शक्तिभूतो ब्रह्मः शानः क्षोमो
हेमो बर्जन रङ्गः । गृहः कीर्त्तियशः कुण्डर्नन्दी
श्रीलो धनुर्गुणः” ॥ * इति दक्षिणराष्ट्रीयधटक-
कारिका ॥ * * * *

अथ वङ्गजकुलाचार्यकारिका लिखन्ते ।

अथ शूद्रोत्पत्तिः ।

तथा चाभिपुराणोक्तजातिभालायाम् ।
“आदौ प्रजापतेर्जाता मुखद्विप्राः सदारकाः ।
बाङ्गोश्च क्षत्रिया जाता उर्वोर्वैश्या विजज्ञिरे ॥
पादाच्छूद्रश्च सम्भूतस्त्रिवर्णस्य च सेवकः ।
हीमनामा सुतस्तस्य प्रदीपस्तस्य पुत्रकः ॥
कायस्थस्तस्य पुत्रोऽभुद्भुव लिपिकारकः ।

कायस्थः

कायस्थस्य चयः पुत्राः विख्याता जगतीतले ॥
चित्रगुप्तश्चित्रसेनो विचित्रश्च तथैव च ।
चित्रगुप्तो गतः स्वर्गो विचित्रो नागसन्निधौ ॥
चित्रसेनः पृथिव्यां वै इति शूद्रः प्रचक्ष्यते” ॥ *

अथ चित्रसेनादिसुतः ।

“वसुधोषो गृहो मित्रो दत्तः करण एव च ।
मृत्युञ्जयश्च सप्तैते चित्रसेनसुता भुवि ॥
करणस्य सुता जाता नागो नाथश्च दासकः ।
मृत्युञ्जयतनूद्भूता देवः सेनश्च पालितः ॥
सिंहश्चैव तथा ख्यातश्चैते पद्धतिकारकाः ।
एते पद्धतिकाराश्च मुनिभिः कथिताः पुरा” ॥ *

अथ द्वादशशुद्धवंशजाः ।

“वसुधोषो गृहो मित्रो दत्तो नागश्च नाथकः ।
दासो देवस्तथा सेनः पालितः सिंह एव च ॥
एते द्वादशनामानः प्रसिद्धाः शुद्धवंशजाः” ॥ *

अथ सप्ताशीतिः पद्धतिकाराः ।

“मृत्युञ्जयवंशभूतो नित्यानन्दो नृपेश्वरः ।
तस्यापि वंशसंजाताः सप्ताशीतिः प्रकीर्त्तिताः ॥
तेऽपि पद्धतिकाराश्च मुनिभिः कथिताः पुरा” ॥ *

तेषां नामानि ।

करो भद्रो धरो नन्दी पालश्चाङ्गरदामकः ।
स्मारो धरणिहोडौ च वानश्चाश्चसोमकौ ॥
पै सुरः शोनकश्चैव भङ्गो विन्दुर्गृहस्तथा ।
वलश्च लोदकश्चैव शर्मा वरमा च भूमिकः ॥
ऊहश्च रुद्रकश्चैव चन्द्रो रक्षितराजकौ ।
आदित्यविष्णुगुप्ताश्च खिलश्च पोलकस्तथा ॥
आजिर्हैशश्च वन्धुर शाजिश्च मुमनुस्तथा ।
गण्डको राहकश्चैव राणा राजतदाहकाः ॥
दाना गणश्च मानाश्च खामापक्षेमधारकाः ।
वैतोषवेदकाश्चैन्दखार्णवश्चावशक्तिकः ॥
भूतो ब्रह्मः संज्ञः क्षोमो बर्जनो हेमरङ्गकौ ।
भुजिः कीर्त्तियशः कुण्डः श्रीलश्चैव धनुर्गुणः ॥
दौर्द्धिमनोरितिश्वैव चाकिश्च नन्दनस्तथा ।
प्रथमश्चाष्टस्य पूजिश्च तेजको नाद एव च ॥
रोङ्गोभश्च हाथिश्च ढोलश्च दूतकस्तथा ।
एते पद्धतिकाराश्च सप्ताशीतिः प्रकीर्त्तिताः” ॥
एताः सप्ताशीतिपद्धतयः द्वादशशुद्धपद्धतयश्च मि-
लित्वा नवाधिकनवतिपद्धतयो भवन्ति ॥ एतेषां पु-
रोहितगोत्रप्रवरैश्च गोत्रप्रवरत्वं मुनिभिरुक्तम् ॥ *
अथ कान्यकुलात् पञ्चानां विप्राणां शूद्राणाञ्च-
गमनमाह देवीवरः ।

“अम्बलकुलसम्भूत आदिशूरो नृपेश्वरः ।

राष्ट्रगौडवरैश्चाश्च वङ्गदेशस्तथैव च ॥

एतेषां नृपतिश्चैव सर्वभूमीश्वरो यथा ।

अमात्यैर्बान्धवैश्चैव मन्त्रिभिर्द्विजैरुन्दकैः ॥

एतैः सह महीपाल एकदा स निजालये ।

उपविष्टो द्विजान् प्रष्टुं धर्मशास्त्रपरायणः ॥

केन यज्ञेन भगवत्प्रीतिर्भवति निश्चितम् ।

तत् सर्वं श्रोतुमिच्छामि कथयध्वं द्विजोत्तमाः ॥

इति श्रुत्वा द्विजाः सर्वे खर्व्वक्षितकलेवराः ।

कथयन्ति नृपाये तु सर्वे विलतमानसाः ॥

केन केन विधानेन यज्ञो वा क्रियते बुधैः ।